

Dobro jutro, hrvatska jezična policijo

Nakon što su gledatelji emisije ‘Dobro jutro, Hrvatska’ prosvjedovali protiv dubrovačkog naglaska novog voditelja Vicka Dragojevića, očito je da je HRT uspješno proizveo nešto poput nacionalne jezikoslovne garde – zamašan sloj pučanstva uvijek spremn interenirati zbog tobože neispravne upotrebe hrvatskog

NEKOLOKO momenata u programu javne televizije izazvalo je prošli tjedan upravo spektakularnu iritiranost auditorija. Sigurno ste primjetili komešanje: emisija ‘Dobro jutro, Hrvatska’ ima novog voditelja, jednog od dvoje, ali taj ga pomalo razvlači i zaobljava po dubrovačku, deklinira također, i tome slično. Nakon termina, dotičnog VICKA DRAGOJEVIĆA zatrpana je gomila prigovora iz HTV-ova virtualnog poštanskog sandučića te društvenih mreža, uz preporuke da se radije vrati brže bolje doma. On se pak uzeo ispričavati, obećavajući da će poraditi

Andel Starčević (Foto: Sandra Šimunović/PIXSELL)

na svom govoru, pa je budna lingvistička javnost time zaciјelo donekle primirena, bar do daljnog.

Ostaje činjenica da je s takva dobrojutra mnogima pao mrak na oči, ili makar uši, a tako i nama, premda iz sasvim nasuprotne motivacije negoli je zabilježeno u matičnoj struji reakcija. Desetljjećima forsirajući rigidno sanitarnu praksu, HTV je očito proizveo nešto poput nacionalne jezikoslovne garde, zamašan sloj pučanstva uvijek spremn interenirati zbog tobože neispravne upotrebe hrvatskog. Baš kao da je jezik sklop uzet pri rođenju na revers i pod garancijom, ali koja ne pokriva mehaničke kvarove, nastale nepažljivim rukovanjem, i za njih onda moramo trošak popravka snositi sami. No

dok nesretni Dragojević odraduje svoj dug prema usplahirenoj jezičnoj zajednici, prućimo malo šire pretpostavke i konsekvence tako dizajniranog ambijenta.

Nije HTV, odnosno HRT, u tome jedini ni glavni, ali jest vodeći u medijskom kontekstu, pa čak ima i službenu funkciju očuvanja jezičnog standarda. Onako kao što nastavnici u školi ne bi smjeli podučavati bilo kakav jezik, tako i javna radiotelevizija ima svojevrsni mandat za njegovu promociju u svojoj specifičnoj domeni. S takvim poslanjem, međutim, umjesto da nas opuste u ležernom i kreativnom glagoljanju i pisanju, formirali su jedno dozlaboga mutavo i nesigurno te frustrirano društvo, s diferencijacijom od Srba do beskraja.

Osnovna teza u tom procesu glasi da zapravo nitko od nas ne zna dovoljno kvalitetno taj famozni pravilni hrvatski jezik, tj. standardnu mu varijantu, ali se razlikujemo po volji da se posvetimo učenju. Prema iskazanom se maru zatim očitava politički rejting govoreće individue ili skupine, i udara joj se naljepnica s utvrđenim stanjem, nalik onima na kućama oštećenim potresom, crveno-žuto-zeleno. A jednom kad vas etiketiraju kao ugrozu, stupate u proceduru obnove koja će se izvjesno rastezati doživotno, ponekad čak i u najprilježnijih daka, recimo, kakav je naš kolega Vicko.

Ovdje ima smisla dodati kako hrvatski jezični policijacimaju – samo naoko parodikalno – svoje nadobudne kooperante i u susjednim državama, nerijetko također silovateljima nekadašnjeg zajedničkog jezika i novoštokavske osnove. Upada u oko najnoviji primjer u Srbiji, gdje se u jednom udžbeniku gramatike za učenike osmog razreda navodi da skupini južnoslavenskih je-

zika pripadaju srpski, slovenski, makedonski i bugarski, dok ‘Hrvati, Bošnjaci i neki Crnogorci srpski jezik nazivaju hrvatski, bosanski, bošnjački i crnogorski’.

Nije to ništa posebno novo i nepoznato, i vratit ćemo se još na genezu sad već trajne krize, ali smo radi aktualne dijagnoze pozvali upomoć par sugovornika koji se tim pitanjima bave sustavno. ANDEL STARČEVIĆ, primjerice, docent je na anglistici Filozofskog fakulteta u Zagrebu, s tim da se područje njegovih istraživanja proteže na jezične ideologije te jezičnu politiku i planiranje. O tretmanu dijalekata u hrvatskom nalazi da problem leži u proširenoj i štetnoj konzervativnoj ideologiji standardnog jezika – u nastavku ovog članka navodit ćemo je pod kraticom ISJ.

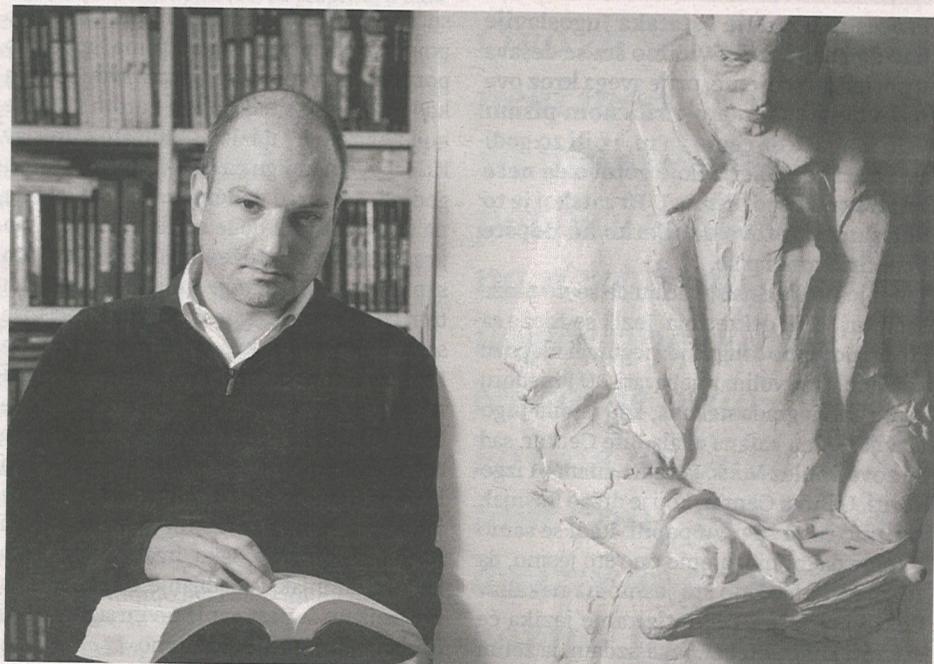
— To je skup predrasuda prema kojem su samo standardni dijalekt i standardni izgovor legitimni oblici jezika. Oni su ‘točni’, ‘pravilni’, ‘ispravni’, kako se laički govor, i smatraju se jedinim prihvatljivima u javnom diskursu – objašnjava on.

— Smatra se da je standard navodno precizniji kôd od nestandarda, da je jezik upravo i jedino standard, a svi drugi i drugačiji varijeteti koje nalazimo u proizvodnji govornika hrvatskoga u perspektivi prožetoj ISJ-om laički se doživljavaju kao ‘netočni’, ‘nepravilni’, ‘pogrešni’, ‘iskvareni’ ili u najboljem slučaju kao ‘dijalektalno bogatstvo’ koje se – sasvim paradoksalno – smije ukazati samo u privatnom diskursu, u kuhanju i među bliskim kontaktima jer mu navodno u javnom diskursu nema mesta – dodaje Starčević.

USVOJA četiri zida izoliran kao da je nedajnog pederluk ili inovjerstvo, dijalekt je tako pozicioniran na sam rub društva, ali jedan se ipak neometan probio do masovne opće upotrebe. Radi se, naravno, o sjeverozapadnohrvatskom i pretežno zagrebačkom, na razini akcenta i djelomično leksika koji su zastupljeni opet primarno na javnoj radio-televiziji, potom ostalima, kao i u javnom govoru općenito, kad je riječ o dominantnoj praksi. A tu je svetost zacrtanog standarda doživjela najčinčinije skrnavljenje, jer se baš taj dijalekt naglaskom ponajviše otima standardnom modelu.

Smisao zasnivanja standarda nije pritom sporan, npr. onako kako ga opisuje SNJEŽANA KORDIĆ u knjizi ‘Jezik i nacionalizam’ (Zagreb, 2010.), a radi bolje nadregionalne komunikacije u službenim i drugim prilikama, povezivanja određene zajednice, itd. Još je manje nepoznato kako je i zašto došlo do nacionalističkog okolčavanja manjih državnih standarda iz originalno policentričnog ili pluricentričnog jezika kao što je, da prostite,

Ne postoji nikakav razlog – pogotovo ne navodno ‘znanstveni’ – da se korigira nečija jezična proizvodnja na javnoj televiziji dokle god je razumljiva velikoj većini gledatelja, kaže Andel Starčević

Naglaskom uzruga
gledatelje – Vicko Drago-
jević (Screenshot/HRT)

hrvatskosrpski ili srpskohrvatski. Samo u određenoj mjeri danas i tu postoji legitimitet jezikoslovnog normiranja u svrhu upotrebe praktičnosti za svrhe administrativne, legislative, edukativne, informativne. No krug se visokočistunske presije neminovno zatvorio, pa danas purizam kači gotovo jednako prestupnike na međuregionalnom, koliko i na međunacionalnom nivou.

— Radi promocije ISJ-a govornicima se stalno i potpuno neznanstveno poručuje da nisu dovoljno dobri govornici vlastitog jezika, a govornici zbog manjka znanstvenih informacija o jeziku – ISJ se često promovira i u formalnom školovanju umjesto da je se dekonstruira i odbaci – prihvaćaju svoj ‘jezični istočni grijeh’ i ispričavaju se, pokušavaju slijediti jezične ‘savjete’ odnosno upute za cenzuru vlastitog jezika. Na taj način razvijaju jezičnu nesigurnost, jezičnu samomrzaju i šizoglosiju odnosno stalnu opterećenost trivijalnim jezičnim varijacijama koje nisu nikakav komunikacijski problem – nastavlja Andel Starčević.

Starčević navodi i neke primjere: regionalni akcent, vokabular ili strukture kao što su ‘u vezi toga/u vezi s tim’, ili ‘s obzirom na to da/(s) obzirom da’, ili ‘idem kod njega/k njemu/u njega’, itd.

— No pojedinci iz pozicije moći prikazuju ih kao navodna goruća jezična pitanja jer zarađuju na njihovom tobožnjem ‘rješavanju’. Zanimljivo je da u današnjem društву u jezičnoj sferi i dalje caruju predrasude i s ponosom se iskazuje isključivost koja se u drugim područjima života smatra izrazito nazadnom – nastavlja on.

— Lingvist JAMES MILROY odlično je to sažeo u radu iz 1998. godine: ‘U vremenu u kojem diskriminacija po rasu, boji kože, religiji ili rodu nije javno prihvatljiva, zadnji bastion otvorene društvene diskriminacije i dalje će biti jezična upotreba.’ Ne postoji nikakav razlog – pogotovo ne navodno ‘znanstveni’ – da se korigira nečija jezična proizvodnja na javnoj televiziji dokle god je razumljiva većinom gledatelja, sve drugo predstavlja institucionalizirano jezično nasilje – rezultat je ovaj naš sugovornik.

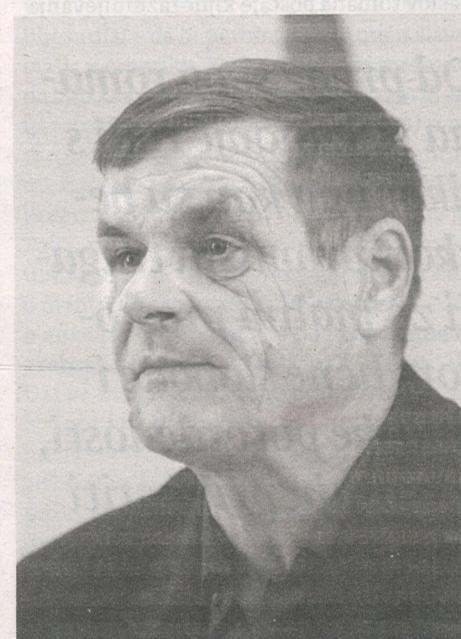
HRT je na takvom kulturnom i političkom nametanju standarda ustajavao i ustajava u više svojih specijaliziranih emisija kao što su ‘Hrvatski naš svogašnji’ ili ‘Govorimo hrvatski’, s nizom pravovjernih lingvista

boružanih imperativima i kategoričkim zabranama. Političko se mimikralo, skrilo i formalno i selektirano eksperternog, kao što je slučaj i s ekonomijom, pravom, historiografijom. Napsljetu je funkcionalno uzgojen subjekt kojeg Starčević i njegovi kolege DALIBORKA SARIĆ i MATE KAPOVIĆ u knjizi ‘Jeziku je svejedno’ (Zagreb, 2019.) nazivaju ‘uzrujani slušatelj’. Onaj koji je već implicate pozvan, dakle, ne bi li stao u obranu zadane norme kao uvjeta njegova identitetskog i generalnog opstanka.

— Već i način na koji se govori o standardu i o nestandardu upućuje na problematičnu i toksičnu podjelu jezične proizvodnje: standard se naziva ‘njegovanim’ i ‘kultiviranim’, a nestandard je onda sasvim jasno ono Drugo, ‘nenjegovani’ i ‘nekultiviran’ način govorenja i pisanja, što je također potpuno neznanstveni pogled kojim se putem jezika poručuje da su govornici nestandardnih dijalekata – dakle, gotovo svi govornici nekog jezika – nekulturni i problematični ljudi koji se trebaju sramiti sebe i svojeg jezika – rekao je Starčević za Novosti.

— To je samo još jedan oblik žeće manipulacije, a sve radi zarade onih koji navodno nude rješenja za ‘kultiviranost’ i radi držanja ljudi u stanju nesigurnosti, osjećaja manje vrijednosti i posljedične pokornosti

Dražen Lalić (Foto: Tomislav Miletić/PIXSELL)

navodnim ‘autoritetima’ – zaključio je, uz stajalište da javna radiotelevizija treba promovirati znanstvene, a ne neznanstvene i pritom izrazito štetne poglede na društvo i svijet oko nas. Njegovati bismo trebali, prema njegovu mišljenju, sve oblike jezične produkcije jer su svi oni oblici kulturne raznolikosti.

HRVATSKI nam je tako dospio u stanje koje sociolingvist Ivo ŽANIĆ prepoznaje kao jezik na uvjetnoj slobodi, ostavljen na ravnjanje dežurnim higijeničarima. Uostalom, on u svojoj knjizi ‘Kako bi trebali govoriti hrvatski magarcí? O sociolingvistički animiranih filmovima’ (Zagreb, 2009.) raspreda i o tome ‘što treba Škotu da postane Dubrovčaninom’, a na primjeru jednog crtica s hiperslobodarski nastrojenom vjevericom McSquizzym iliti Vlahom u glavnoj ulozi. U prevodnoj te glasovnoj sinhronizaciji PREĐA VUŠOVIĆA – neka ove padežne sklonidbe bar njemu u spomen – Žanić ipak nalazi značenjska uporišta za prilagodbu i posvajanje jača od akcentuacijskih ili rječničkih u prvom redu. Potonja on efikasno relativizira, pokazujući kako jezik izmiče vulgarnom diktatu koji ga primarno, mimo deklarirane misije i vizije, nastoji ograničiti.

Što s druge strane treba Dubrovčaninu da postane Hrvatom, dobrano je osjetio Vicko Dragojević, utjeran u potencijalnu jezičnu hiperkorektnost koju bi s jezika mogao otrebiti kudikamo mukotrpni od spontanog prelaska ‘m’ u ‘n’ na kraju riječi ‘sedam’ ili ‘nam’. DRAŽEN LALIĆ, sociolog s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu, ostraciranje tog novinara vidi kao sasvim deplasirano, ali i zločesto iz pozicije službeno kontrolirajućeg diskursa.

— Dragojevića pamtim kao jako dobrog studenta, uzgred rečeno, jer se ovaj problem ne ispoljava toliko na osobnoj razini. Poneka odstupanja od standarda trebamo komentirati daleko ležernije, blagonaklonije. Istinski problem krije se u stečenom refleksu rigidne centralizacije Hrvatske – rekao nam je Lalić. — Sve što ne odgovara društvenoj eliti koncentrirano u Zagrebu izvrgnuto je kritici, poruzi, sankciji. Tako i ono što dolazi iz provincije, mada ‘sve velike rijeke dolaze iz provincije’. U konačnici je neizmerno

Poneka odstupanja od standarda trebamo komentirati daleko ležernije, blagonaklonije. Istinski problem krije se u stečenom refleksu rigidne centralizacije Hrvatske, govori Dražen Lalić

bedasta ta pozicija superiornosti, kao da bi našu provinciju – dubrovačku ili dalmatinsku – Zagreb ikako mogao kulturološki ili tradicijski gledati svisoka. Baš me zanima što bi hrvatska kultura i jezik bili bez npr. Šibenčana, da spomenem samo ARSENA DEDIĆA, IVU BREŠANA, IGORA MANDIĆA – napominje sociolog.

— Prigovarali su i meni zbog naglasaka, ali mi niti u ludilu ne pada na um da ga ‘popravljam’, nego prije da prozovem hrvatsku nesklonost svakoj vrsti pluralizma, tako i kulturnog. Znamo i zašto, dakako, zbog toga da bi se – kazano riječima talijanskog filozofa ANTONIJA GRAMSCIA – preko kulture ostvarila šira hegemonija. Stoga bih Vicku poručio samo da bude ponosan i ne uzmiće pred apsurdnim napadima umišljene kompleksa – zaokružio je svoj osvrt Dražen Lalić.

Tome bi svakako pomogla obimnija kritika autoritarnog preskriptivizma na HRT-u i šire, naime, kao ideologiziranog i nadrilingvističkog te mistificiranog postupka obavezujućeg normiranja jezičnog standarda. Također, preispitivanje današnje funkcije te anakrone i nedemokratične javne institucije koju premnogi još uvjek doživljavaju kao neki tip nacionalno-preporodne kule stražare, dok rečena elita za to vrijeme nesputano uživa svoj akcent na stanovitim posve drukčijim i nadasve opipljivijim vrijednostima. ■